

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВИХОВАННІ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті проведено аналіз методів формування свідомості у професійному вихованні жінок-військовослужбовців під час навчання у вищих військових навчальних закладах. Наведено класифікації методів виховання, що пропонувались вченими у процесі розвитку педагогічної науки.

Ключові слова: класифікація методів виховання, методи формування свідомості, професійне виховання.

В статье проведен анализ методов формирования сознания в профессиональном воспитании женщин-военнослужащих во время учебы в высших военных учебных заведениях. Приведены классификации методов воспитания, которые предлагались учеными в процессе развития педагогической науки.

Ключевые слова: классификация методов воспитания, методы формирования сознания, профессиональное воспитание.

In the article the analysis of methods of formation of consciousness in professional education of service women during study in the higher military educational institutions is carried out. Classifications of methods of education which were offered by scientists in development of pedagogical science are resulted.,

Keywords: classification of methods of education, methods of formation of consciousness, professional education.

Першочерговим у формування особистості є вплив на її свідомість. Знання, погляди, переконання – базисні основи ставлення людини до навколишнього середовища, оцінювальних суджень стосовно соціального буття, його ролі в історично-конкретній системі суспільних відносин. Вони є визначальними для соціальної спрямованості особистості, її життя і діяльності. Одним із важливих виховних завдань у вищих військових навчальних закладах є формування свідомого ставлення до професійного виконання своїх службових обов'язків, до норм і правил службової поведінки жінки-військовослужбовця. Свідомість курсанток досить часто у процесі розв'язання життєво важливих завдань характеризується нечіткістю переконань, відсутністю єдності слова і діла, несформованістю естетичних смаків. Це є результатом того, що філософські, політичні, моральні та інші знання не знаходять певного відображення в конкретних діях особистості, тому що вони просто завчені, не сприйняті і не осмислені як провідні фактори їх життя. Завдання педагога в цьому разі полягає у тому, щоб створити умови для усвідомленого й активного осмислення й застосування набутих знань у службовій діяльності.

Вплив на свідомість – це вплив на розум і почуття людини з метою формування в неї позитивних якостей і подолання негативних.

До категорії знання як структурного елемента свідомості належать уявлення і поняття, тобто узагальнені знання про цілу групу однорідних явищ, об'єднаних за суміжністю істотних ознак. Формою існування поняття виступає слово. Тому словесний вплив на особистість є провідним у процесі формування її свідомості. Основними методами впливу на свідомість особистості – бесіда, методи дискусійного характеру, лекція, переконання, навіювання, метод прикладу [1].

Бесіда – метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування. В педагогічному спілкуванні бесіда є джерелом взаємовідносин між об'єктом і суб'єктом виховання (педагогом і особистістю, що виховується) в процесі колективної діяльності чи індивідуального впливу. Використовуючи бесіду педагог повинен розв'язати важливі на сьогоднішній день завдання: повернути жінок-військовослужбовців до оцінки подій, вчинків, явищ суспільного життя і на цій основі формувати у них відповідне ставлення до службової професійної діяльності. Форма подання окремих епізодів, фактів чи явищ може бути різною. Але вона обов'язково повинна підводити особистість жінки-військовослужбовця до роздумів, пошуку, відповідних висновків і переконань. Більш високий ефект досягається, якщо

проводиться індивідуальна бесіда із накресленим заздалегідь планом, за певною системою. Такі бесіди мають застережливий характер, вносять індивідуальний коректив в загальну програму виховних впливів. Індивідуальні бесіди повинні проектуватися виходячи з потреб особистості жінки-військовослужбовця. Вони покликані сприяти розвитку особистості, її індивідуальних здібностей, нахилів, таланту.

Лекція – це розгорнутий і організований в доступну форму систематичний виклад суті тієї чи іншої проблеми. Різновидом лекційного викладу є повідомлення. Найчастіше воно буває інформаційного плану. Як його сприймають слухачі залежить від майстерності педагога і змісту матеріалу. Характер повідомлення може бути проблемний, пошуковий, дискусійний. Лекція повинна стимулювати слухачів до більш глибокого вивчення проблеми.

Ефективність виховання підвищується в результаті дискусійного підходу до розв'язання різних за характером проблем. Методи дискусійного характеру створюють умови, коли людина може не тільки висловити свої погляди і переконання, а й зіставити їх з позиціями опонентів, відстояти свою точку зору. Народжена в ході гострої дискусії колективна істина стає своєрідним моральним капіталом і перетворюється на переконання. У процесі розвитку дискусії слід створювати таку атмосферу, щоб її учасники могли висловити свою думку вільно, відверто, від душі і були переконані, що ніхто не засудить властиву їм логіку мислення.

Переконання, навіювання, метод прикладу – це взаємопов'язані між собою методи, що також застосовуються в процесі впливу на свідомість особистості. Видатний педагог К. Д. Ушинський вважав, що основний шлях людського виховання є переконання, а на переконання можна діяти тільки переконанням. Педагогічну науку і практику цікавлять здебільшого два значення поняття «переконання». Це переконання на основі якихось ідей

(переконаність у чомусь), тобто як результат виховання. І, по-друге, переконання як метод виховного впливу, за допомогою якого вихователь звертається до свідомості, почуттів і життєвого досвіду учнів з метою формування у вихованців свідомого ставлення до дійсності, до змісту і

норм поведінки людей. Переконання як ефективний засіб виховного впливу здійснюється лише в єдності з іншими методами виховання: переконання шляхом бесіди, дискусії, лекції за допомогою конкретного прикладу, педагогічної ситуації, на основі громадської думки. У загальному плані навіювання можна визначити як психологічний вплив, який здійснюється за допомогою мови і немовних засобів і відрізняється зниженою аргументацією. Сугестатор відповідно до своїх цілей і намірів використовуючи відповідні прийоми навіювання, «вводить» у психіку сугеренда ті чи інші установки, спрямовані на зміну психічної діяльності. Навіювання застосовується сугестатором при зниженому рівні усвідомлення і критичності. Регулює і стимулює психічну і фізичну активність, яка реалізується при тому чи іншому рівні автоматизму. Сучасний педагог, здійснюючи виховний вплив, повинен певною мірою володіти всіма способами впливу на особистість, у тому числі і методами, пов'язаними з психікою. Це пояснюється тим, що елементи навіювання беруть участь у кожному акті навчально-виховного процесу. Особливо зріс інтерес до проблем використання навіювання з метою навчання і виховання останніми роками. Метод прикладу – це спосіб, який використовується для наслідування. Наслідування формує дії нового типу, як співвідносні в загальних рисах з ідеалом, так і оригінальні дії, аналогічні провідній ідеї прикладу. Тому, головне полягає в тому, щоб кожен педагог чітко уявляв мету педагогічного впливу, тонко відчував технологію педагогічного процесу як цілісного явища, умів включатися в нього, переключатися, прогнозувати, вивчати і перевіряти одержані результати на різних етапах розвитку виховної системи.

Грецьке слово «метод» означає шлях, спосіб пізнавальної, практичної діяльності людей. Метод – це шлях, спосіб досягнення передбаченої мети. Методи виховання – шляхи і способи спільної, взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей. В умовах перебудови сучасного суспільства виникла потреба і в підвищенні ефективності методів виховання. Отже, слід застосовувати їх більш активно, творчо, відповідно до рівня освіти і потреб людей, які значно зросли. Змінюється підхід і до формування самого визначення

методу. Нині під методом розуміємо найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають виховним цілям. Цілі виховання можуть бути загальними і частковими [2]. Оскільки часткові цілі виховання впливають із загальної мети формування особистості, можна на цій основі дати формулювання методу. Методи – це оптимальні підходи до ефективного розв'язання тих виховних завдань, які визначаються метою виховання. У процесі розвитку педагогічної науки здійснювалися різні підходи до класифікації методів виховання. Наприклад, протягом 50-х років більш визнаною була класифікація методів, до якої належали три групи: методи словесні (розповідь, бесіда, диспут, лекція, приклад); методи привчання (практичні методи: тренування, доручення, гра, труд); методи заохочення, покарання (додаткові методи, спрямовані здебільшого на виховання дисциплінованості учнів) [3]. У 60-х роках було створено нову систему методів виховання, в якій у ролі основного критерію цінності кожного методу була його здатність слугувати досягненню цілей формування особистості учня згідно з ідеалами суспільства. Ще один підхід до класифікації методів виховання ґрунтується на ідеї систематичного засвоєння всього багатства знань, накопичених людством. Наступний варіант класифікації передбачає взаємозв'язок процесів формування свідомості, поведінки і діяльності. Історія методики розкриває перед педагогом цінний арсенал педагогічних ідей, форм, методів і прийомів роботи, які свого часу було поставлено на службу педагогічній справі. Звичайно, це не означає, що всі досягнення слід сліпо переносити на сучасну школу. Методична спадщина має критично засвоювати думки, ідеї, враховуючи ті конкретно-історичні обставини, умови, коли ця ідея була висловлена стосовно цілей і завдань виховання.

Вчений Сластьонін В.А. розробив наступну класифікацію, згідно з якою методи поділено на чотири групи. Перша група – методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція, методи дискусійного характеру, переконання, навчання, метод прикладу). Друга група – методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки (привчання, тренування, педагогічна вимога,

громадська думка, створення виховуючих ситуацій, метод прогнозування). Третя група – методи стимулювання діяльності і поведінки. Четверта група – методи самовиховання (самопізнання, самостворення, саморегуляція). Отже, методика педагогічного впливу є системою засобів, яка використовується з метою організації різнопланової діяльності слухачів, що забезпечує її різнобічний розвиток.

Вчений Новіков А.М. пропонує наступну класифікацію методів:

Методи впливу на інтелектуальну сферу: для формування поглядів, понять, установок використовуються методи переконання. Переконання припускає розумний доказ якогось поняття, моральної позиції, оцінки того, що відбувається. Переконання як метод у виховному процесі реалізується через різні форми, зокрема, сьогодні використовуються уривки з різних літературних творів, історичні аналогії, біблейські притчі, байки. Створюються хрестоматії, в яких зібраний матеріал для моральної просвіти тих, що навчаються. Метод переконання використовується також при проведенні різноманітних дискусій. Переконанню відповідає самопереконання – метод самовиховання, який припускає, що молоді люди усвідомлено, самостійно, в пошуку вирішення якої-небудь соціальної проблеми формують у себе комплекс певних поглядів [4]. В основі цього формування – логічні висновки, зроблені самим вихованцем.

Методи впливу на мотиваційну сферу включають стимулювання – методи, в основі яких лежить формування усвідомлених дій. У педагогіці в якості стимулювання поширені такі компоненти методу стимулювання, як заохочення і покарання. Заохоченням може бути вираження позитивної оцінки дій вихованців. Воно закріплює позитивні навички і звички. Заохочення може проявлятися в різних варіантах: схвалення, похвала, вдячність, представлення почесних прав, нагородження. Незважаючи на уявну простоту, заохочення вимагає ретельного дозування і обережності, оскільки невміння використати цей метод може зашкодити вихованню. При використанні заохочення необхідно враховувати індивідуальні якості заохочуваного. Покарання – це компонент педагогічного стимулювання, застосування

якого повинно попереджати небажані вчинки тих, що навчаються. Покарання має бути справедливим, ретельно продуманим і ні в якому разі не повинно принижувати гідність вихованця. Це сильнодіючий метод. Методи стимулювання допомагають людині формувати вміння правильно оцінювати свою поведінку, що сприяє усвідомленню своїх потреб - розумінню сенсу своєї діяльності, вибору цілей, що відповідають їм, тобто тому, що складає суть мотивації. Таким чином, метод самовиховання, що відповідає методу стимулювання, може бути визначений як метод мотивації.

Методи впливу на емоційну сферу припускають формування необхідних навичок в управлінні своїми емоціями, розуміння своїх емоційних станів і причин, що їх породжують. Методом, що робить вплив на емоційну сферу людини, являється навіювання. Навіювання може здійснюватися як вербальними, так і невербальними засобами. За образним виразом В. М. Бехтерева, навіювання входить у свідомість людини не з парадного входу, а як би із заднього ганку, оминувши «сторожа» - критику. [5].

Методи впливу на вольову сферу припускають: розвиток у слухачей ініціативи, впевненості у своїх силах; розвиток наполегливості, вміння долати труднощі для досягнення наміченої мети; формування вміння володіти собою; вдосконалення навичок самостійної поведінки. Домінуючий вплив на формування вольової сфери складають методи вимоги і вправи. За формою пред'явлення розрізняються прямі і непрямі вимоги. Для прямої вимоги характерні імперативність, визначеність, конкретність, точність, зрозумілі вихованцям формулювання, що не допускають двох різних тлумачень. Непряма вимога (прохання, натяк, довіра, схвалення) відрізняється від прямої тим, що стимулом дії стає вже не стільки сама вимога, скільки викликані нею психологічні чинники: переживання, інтереси, прагнення вихованців. Результат вправ - стійкі якості особи - навички і звички. Цим якостям в житті людини належить важлива роль. Якби людина не мала здатності до утворення звички, відмічав К. Д. Ушинский, то вона не змогла би просунути ні на один ступінь у своєму розвитку. Використання вправи

визнається успішним, коли вихованець проявляє стійкі якості в усіх суперечливих життєвих ситуаціях. Звикнувши, людина уміло управляє своїми почуттями, гальмує свої бажання, якщо вони заважають виконувати певні обов'язки, контролює свої дії, правильно їх оцінює з позицією інших людей. Витримка, навички самоконтролю, організованість, дисципліна, культура спілкування - якості, які ґрунтуються на сформованих вихованням навичках і звичках.

Методи впливу на сферу саморегуляції спрямовані на формування у молоді навичок психічних і фізичних саморегуляцій, розвиток навичок аналізу життєвих ситуацій, навчання молодих людей навичкам усвідомлення своєї поведінки і стану інших людей, формування навичок справедливого відношення до самих себе та інших людей. До них можна віднести метод корекції поведінки. Метод корекції спрямований на те, щоб створити умови, при яких молода людина внесе зміни у свою поведінку. В якості модифікації цього методу можна розглядати приклад. Приклад - найбільш прийнятний шлях до корекції поведінки тих, що навчаються. Але корекція неможлива без самокорекції. Спираючись на ідеал, приклад, норми, що склалися, молода людина часто може сама змінити свою поведінку і регулювати свої вчинки [5].

Методи впливу на предметно-практичну сферу спрямовані на розвиток у молодих людей якостей, що допомагають людині реалізувати себе і як істоту суто громадську, і як неповторну індивідуальність. Методи організації діяльності і поведінки вихованців в спеціально створених умовах скорочено називають методами виховуючих ситуацій. Це ті ситуації, в процесі яких вихованець постає перед необхідністю розв'язати яку-небудь проблему. Це може бути проблема морального вибору, вибору способу організації діяльності та ін. Соціальні проби охоплюють усі сфери життя людини і більшість її соціальних зв'язків. В процесі включення в ці ситуації у юнаків і дівчат формується певна соціальна позиція і соціальна відповідальність, які і є основою для їх подальшого входження в соціальне середовище. Модифікацією методу виховуючих ситуацій є змагання, воно сприяє формуванню якостей конкурентоздатної особи. Цей метод спирається на природні схильності молоді

людини до лідерства, до суперництва. В процесі змагання молода людина досягає певного успіху в стосунках з товаришами, отримує новий соціальний статус. У кожній молодій людині повинен накопичуватися досвід соціально корисної поведінки, досвід життя в умовах, що формують високоморальні мотиви, які пізніше не дозволять їй поводитися непорядно, ганебно. Для цього потрібна організація роботи над собою - «праця душі» (В. А. Сухомлинский).

Особливою проблемою є вибір методів виховання. Немає методів добрих чи поганих, жоден метод або прийом виховання не може бути задалегідь оголошений ефективним або неефективним без урахування тих умов, в яких він застосовується. Чим глибше вихователь розуміє причини використання тих чи інших методів, чим краще знає специфіку самих методів і умови їх застосування, тим правильніше намічає шляхи виховання. На практиці завжди стоїть завдання не просто використати один з методів, а вибрати оптимальну їх сукупність. Вибір такої сукупності - це завжди пошук оптимального шляху виховання. Передусім педагог виходить з мети і актуальних завдань виховання. Саме вони визначають, яка має

бути сукупність методів для їх вирішення. Необхідно враховувати вікові особливості вихованців. Одні і ті ж завдання вирішуються різними методами залежно від віку людини. Великий вплив на вибір методів роблять індивідуальні і особистісні особливості вихованців [4]. Гуманний вихователь прагнучиме застосовувати такі методи, які нададуть можливість кожній особі розвивати свої здібності, зберегти свою індивідуальність, реалізувати власне «Я» [5].

Таким чином, методи і прийоми значною мірою залежать від соціального та професійного оточення, від групи в яку входить жінка-військовослужбовець, рівня її згуртованості, від норм стосунків, що складаються в сім'ї і найближчому соціальному оточенні. Для вибору методу велике значення має рівень кваліфікації педагогів та офіцерів виховної ланки. Виховник повинний вибирати тільки ті методи якими він володіє. Багато методів складні, вимагають великої напруги сил. І, звичайно, багато в чому методи і прийоми визначаються очікуваними наслідками їх застосування. Вибираючи методи, педагог має бути упевнений в успіху. Для цього необхідно передбачати, до яких результатів приведе використання методу.

Література

1. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. - К.: Вища шк., 1997. – 303 с.
2. Сальнікова О.Ф. Аналіз цілей виховання у сучасних умовах // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – К.: НУОУ, 2012. – Вип. 3 (28). – С. 90 – 95.
3. Проблемы совершенствования методов и форм воспитания // Тез. докл. краевой науч.-метод. конф. 26-27 марта 1983 г. – Красноярск, 1983.
4. Сальнікова О.Ф. Аналіз особистісного становлення жінок-військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах України // Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць. – К.: НУОУ, 2012. – Вип. 2 (27). – С. 59 – 62.
5. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. Под ред. С.Я. Батышева, А.М. Новикова. Издание 3-е, переработанное. М.: Из-во ЭГВЕС, 2009. – 456 с.